

Добре, що мені трапився Рамос, а не інший лікар, з ним завжди можна знайти спільну мову; я зразу відчув, що надійшла та хвилина, коли він зібрався сказати мені все відверто чи принаймні дати зрозуміти, не ставлячи крапок над "і". Ось у що обійшлися бідоласі п'ятнадцять років нічних змагань у покер, п'ятнадцять років уїкендів на лоні природи; вічний розлад почуттів, але що вдієш, у годину правди, та ще між чоловіками, це краще, ніж брехня, підфарбована на манір пігулки або рожевого розчину, що крапля по краплі вливається в жили.

Я знаю, хоча цього мені й не казано, що три або чотири дні він ходитиме стурбований: чому ніяк не настає так звана агонія, схожа на тихе конання пса; в цій халепі йому можна цілком довіритися, останні пігулки будуть, як звичайно, зелені або червоні, зате в них міститиметься щось інше, чудовий сон, яким я марю забутися вже тепер, коли Рамос стоїть біля мого ліжка, дещо збентежений, засмучений відкритою мені правдою, бідолашний старий. Ліліані не каже нічого, навіщо передчасні сльози, правда? Альфредо — так, Альфредо ти можеш сказати, щоб він узяв відпустку й подбав про Ліліану та матір. Ага, і доглядачці звеліли, коли я пишу, не займати мене, писання це єдине, що допомагає мені забути про біль, не беручи до уваги, звісно, твоєї знаменитої фармакопеї. І хай каву мені дають, коли я попрошу, в цій клініці надто суворі порядки. Я переконаний, що писання заспокоює мене, може, тому засуджені на смерть пишуть так багато листів, хто знає? Мені навіть приємно уявляти вже написаним те, що тільки спало на гадку, викликаючи якщо не сльози, то гарячий клубок у горлі; за плетивом слів я бачу себе самого, ніби когось стороннього; нема такого відтінку думки, якого б я не міг схопити й зафіксувати на льоту, завдяки професійному роздвоєнню або початковому розм'якшенню мозкової оболонки. Я перестаю писати лише тоді, коли приходить Ліліана, з іншими я не панькаюся,— якщо мені не хочеться розмовляти, я даю базікати їм самим про холодну погоду або про Ніксонові шанси перемогти Макговерна, даю базікати, не випускаючи з рук олівця, аж поки Альфредо не похопиться і не попросить мене поводитися так, ніби його тут немає; в нього є газета, і він може ще посидіти, почитати. А ось моя дружина на таке ставлення не заслуговує,

я слухаю її і всміхаюся їй, і менше страждаю, я приймаю її трошки вогкий поцілунок в обидві щоки, дарма що з кожним днем він втомлює мене більше, ніж гоління, та ще й, мабуть, я дряпаю їй губи, бідолашній любоньці. Мушу сказати, що Ліліанина мужність найкраща для мене розрада, якби в її очах я не був уже не житець на цьому світі, мені б не вистачило сил для того, щоб розмовляти й вертати їй поцілунки, щоб одразу після її відходу братися до писання і знову витримувати безконечні уколи й співчутливі речі. Про мій зошит не наважується мене розпитувати ніхто, я можу зберігати його під подушкою або в тумбочці, це моя примха; проте краще було б мені облишити цю примху, хоч би заради доктора Рамоса, авжеж, краще було б мені, сіромі, перестати розважатися в такий спосіб.

Це станеться у понеділок або у вівторок, а місце у склепі зарезервують у середу чи в четвер. У розпал літа в Чакариті буде жарко, як у печі, а хлопці спеку зносять погано; бачу Пінчо у двобортному піджаку з наплічками, з яких так насміхається Акоста, хоча й сам, щоб провести мене, захоче одягтися якнайкраще — король фермерів надягне краватку і піджак, це буде розкішне видовисько. Тут і Фернадито, щоб трійця була в повному складі, а також Рамос, готовий, певна річ, іти до кінця, і Альфредо, що одною рукою підтримує Ліліану, другою — маму, ридаючи вкупі з ними. Вони сумуватимуть щиро, я ж бо знаю, як люблять вони мене, як їм бракуватиме мене у житті; все відбуватиметься інакше, ніж на похороні гладуна Треси, зведеному до виконання партійної повинності й кількох громадських формальностей, до квапливого вислову співчуття рідні, після чого з легким серцем можна повертатися до житейських справ. Зате зголодніти вони добре зголодніють, надто Акоста, відомий ненажера; і попри біль та жаль за безглузду смерть молодика у розквіті життєвих сил спізнають вони й добре знайоме всім почуття — втіху знов сісти в метро або в машину, освіжитися під душем і попоїсти всмак, але потай, ніби притлумлюючи голод, викликаний безсонними ночами, запахом квітів та вінків, безперервним курінням і ходінням по тротуару. Мені приємно уявляти, що Фернадито, Пінчо й Акоста йдуть до ресторану, де смажиться м'ясо на рожні, звісно, гуртом, як ми колись після похорону гладухи Реси, відчуваючи потребу ще якийсь

час побути разом, випити літр вина й закінчити бенкет тельбухами; достолиха, я ніби зараз їх бачу; Фернандито перший кине якийсь дотеп і заїсть його половинкою ковбаси, каючись із запізненням, Акоста гляне спідлоба на приятеля, але Пінчо вже пирхне, він ніколи не годен стриматися, і тоді цей простак Акоста визнає, що нема причини корчити з себе святого перед хлопцями, і теж розсміється й закурить сигарету. І друзі заведуть довгу розмову про мене, кожен згадає безліч подробиць із того життя, що об'єднувало нас чотирьох у цьому житті, звичайно, було чимало подій і моментів, відомих далеко не всім, тепер їх воскресять Акоста й Пінчо, розказавши про довголітню історію нашої дружби, про сварки та примирення. Після обіду вони розійдуться, і тільки тоді, в годину повернення до своїх домівок, мене буде востаннє й остаточно поховано. Альфредо, той поводитиметься інакше, не тому що він не нашої компанії, адже це не так,— просто Альфредо муситиме потурбуватися про Ліліану та маму, а цього ні Акоста, ані хтось інший зробити не годен, життя вносить у приятельські стосунки свої корективи, наш дім, звісно, відкритий для всіх друзів, але Альфредо не просто бажаний гість, він тут своя людина; мені завжди були приємні його захоплені розмови з мамою про зілля та ліки, його походи з Почо в зоопарк або в цирк, його послужливість, що виявляється в тому, як цей старий парубок носить тістечка й чайне печиво мамі, тільки-но вона заслабне, його боязка й чиста прихильність до Ліліани; словом, це приятель з усіх приятелів, здатний ці два наступні дні проливати сльози, але не забути забрати Почо до себе додому і зразу ж вернутися назад, щоб підтримати в тяжку хвилину маму й Ліліану. Врешті-решт саме йому доведеться стати господарем дому і взяти на себе всі клопоти, починаючи з похорону; це має статися саме тоді, коли тесть поїде до Мексики чи Панами, хто знає, чи встигне він вернутися для того, щоб спізнати на собі сквар полуденного сонця в Чакариті, бідолашний хлоп'яга. Тож саме Альфредо піде з Ліліаною, оскільки маму навряд чи пустять на похорон, піде під руку з Ліліаною, відчуваючи, як її дроз посилюється його власним дрозом, шепочучи на вухо все, що шептав удовиці гладуна Треси я, якісь зайві, непотрібні слова, що не втішають, не присипляють, не зводять логічних побудов, а просто свідчать про людську присутність, таку важливу в подібних випадках.

Для них теж найгіршим моментом стане повернення; перед тим буде церемонія і покладення квітів, потім доторк до отієї незбагненої штуківини, прикрашеної позолотою та ручками, зупинка перед склепом, бездоганно виконана служниками похоронного бюро операція; а далі — таксі й повернення додому, вони приїдуть додому, знаючи, що день без телефонних дзвінків і клініки, без голосу Рамоса, який живить Ліліану надію, зупиниться на місці; Альфредо запарить каву і скаже, що Почо на дачі подобається, хлопець катається на поні і грається з селянськими дітьми; Альфредо доведеться подбати про маму та Ліліану, але йому відомий у домі кожен куточок, і можна з певністю сказати, що ніч він проведе без сну на канапці в моєму кабінеті, де ми якось її поставили для Фернандито, коли той став жертвою пожежі й п'яти чарок коньяку і почав плутати карти одну з одною. Ліліана вже багато тижнів спить сама, очевидно, смертельно зморена, Альфредо не забуде дати болезаспокійливого їй і мамі; тітка Сулема наллє мансанільї[1] й липового чаю, і Ліліана помалу засне в цьому тихому будинку, де Альфредо старанно позачиняє двері, перш ніж простягтися самому й запалити сигару, чадити якою він не посміє при мамі, щоб не змусити її кашляти від диму.

Кінець кінцем так навіть краще, Ліліана з мамою не залишаться покинутими, бо цілковита самотність у даному разі ще гірша за навалу далеких родичів; на місці будуть тітка Сулема, яка завжди мешкала на верхньому поверсі, й, зрозуміло, уже згаданий Альфредо, приятель дому, в чиєму розпорядженні є ключі від квартири; попервах, мабуть, легше зносити неминучу самоту, аніж витримувати натиск обіймів і квітчастої балаканини. Альфредо намагатиметься роззосередити всіх, на хвилинку зайде й Ромео провідати маму та Ліліану, подбати про їхній сон, а тітці Сулемі дати таблетки. Певної години в темному будинку запанує тиша, порушувана лише далеким боєм церковних дзигарів у нашому дуже тихому кварталі. Мені приємно уявляти, як це все відбуватиметься — як Ліліана, поринаючи помалу-малу в тяжкий сон без сновидінь, ворочатиметься у постелі, мов ледача кішечка, одну руку застромивши під подушку, змочену слізьми й одеколоном, а другу притиснувши до рота, достоту, наче дитина перед сном. Уявляти її так приємно, Ліліана

спить, Ліліана наприкінці чорного тунелю невиразно відчуває, що сьогоднішній день скінчився, щоб дати місце завтрашньому, що світло за фіранками вже не битиме так різко в вічі, як тоді, коли тітка Сулема відкривала на постелі коробки, дістаючи звідти звалену до купи чорну одягу й вуаль із конвульсійними схлипами, останнім марним протестом проти того, що мало ще статися. Тепер світло за вікном з'явиться незвично рано, раніше за невиразні спогади-марення, що пробиваються крізь вранішню дрімоту. На самоті, відчуваючи себе справді самотньою у своєму ліжку і своїй кімнаті, цього дня, що почнеться не так, як завжди, Ліліана зможе плакати в подушку, і ніхто не прийде її втішати, даючи їй виплакати; і лише набагато пізніше, коли зрадливий напівсон ув'язнить її в сувоях простирадла, порожнеча дня почне виповнюватися духом кави, дзвоном розсунутих штор, тіткою Сулемою, голосом Почо, що телефонуватиме з дачі, аби поділитися новинами про соняшники та поні, про сома, виловленого з великим боєм, про скіпку в руці, але це пусте, змастили йому ранку мастю, що її порадив дон Контерас,— здається, масть просто чудодійна.

Альфредо, що чекатиме на Ліліану у вітальні, з газетою в руці, скаже їй, що мама добре спала і що Рамос прийде о другій, і скаже, що пополудні вона могла б поїхати побачитися з Почо, за такої сонячної днини варто було б вискочити за місто, колись навіть можна було б і маму прихопити отак із собою, сільське повітря мало б добре на неї вплинути, а може б, ми всі залишилися там узагалі на цілий уїкенд: Почо був би такий щасливий, що вони всі з ним. Погодитись чи відмовитись означає одне й те ж саме, усі це знають і чекають на відповідь, щоб потім засісти ліниво за обід та коментування страйків на текстильних фабриках, попросити ще трохи кави, відповісти на телефонний дзвінок, бо ж раптом стало ясно, що треба ввімкнути телефон; далі телеграма від свекра, що подорожує за кордоном, гучне зіткнення автомобілів на розі, крики та посвисти десь далеко в місті, опів на третю думка поїхати з мамою та Альфредо на село, і де воно оце взялося оте тремтіння руки, з дітьми ніколи нічого не знаєш. Альфредо за кермом заспокоює, що дон Контерас запевне найкращий з усіх лікарів; далі вулички в Рамос-Мехія і сонце ніби кипінь сиропу, аж доки вони сховалися у великих вибілених

вапном кімнатах; мате[2] о п'ятій пополудні й Почо зі своєю шукою, від якої вже починає трохи тхнути, але ж така гарна, така величезна, що таки треба було помучитись, щоб витягти її з річечки, знаєш, мамо, мало не перекусила волосіні, слово честі, ось поглянь лишень, які в неї зубиська. Це все одно, що розглядати альбом із фотографіями чи дивитися кіно; образи та слова одні за одними заповнюють пустку; зараз побачите, сеньйоре, що воно таке печеня, зготована Кармен, без жиру й така смачнюща, до неї ще салат, і більше нічого не треба, у таку спеку ліпше їсти мало, принесіть-но оте-го проти комах, бо вже наближається пора комарів.

Тут Альфредо замовкає, його рука плескає Почо по плечу, ти, старий, таки справжній чемпіон з рибальства, завтра ходімо разом, тільки ж ранесенько, ану ж нам пощастить, мені розповідали тут про одного, що спіймав рибину на цілих два кілограми. Тут, на веранді, приємно, мама може, як схоче, поспати у кріслі-гойдалці, дон Контерас має рацію, рука твоя вже здорова, покажи нам, як ти гарцюєш на цьому рябому жеребчику, мамо, подивись лишень, як він галопує, мамо, а чого б і тобі не піти з нами взавтра раненько на рибу, я тебе всього навчу, ось побачиш; далі — червоне сонце і щупачки у п'ятницю, біганина Почо наввипередки з сином дона Контераса, у полудень подається яловичина, мама повагом допомагає лущити кукурудзу, щось радячи дочці Кармен з приводу її за давнього кашлю, сієста у порожніх покоях, що пахнуть літом, темрява серед куценьких простирادل, надвечір'я на веранді, гасниця, щоб відстрашувати комарів, ніколи не афішована стороннім близькість Альфредо, ця його манера бути поруч і займатися Почсі, дбати про те, щоб усе було як слід, разом із тишею включно, яку його голос ніколи не перериває в невідповідний час, з рукою, що подає склянку якогось напою, хусточку, а чи вмикає радіо, щоб можна було послухати останні вісті; страйки, Ніксон, можна було передбачати, Боже, що за країна!

Кінець тижня, і на руці в Почо ледве помітний слід від подряпини, всі повернулися до Буенос-Айреса у понеділок спозаранку, щоб уникнути спеки, Альфредо відвіз їх додому й сам поїхав зустрічати тестя, Рамос

теж був на аеродромі, і Фернандо, який дуже допоміг при зустрічі (зрештою, у домі могло б зібратися й більше знайомих); Акоста з'явився о дев'ятій з дочкою, що мала бавитися з Почо на горішньому поверсі у тітки Сулеми; все виглядало якимось притлумленим; Ліліана силкувалася думати більше про старих, ніж про себе, панувала над собою; Альфредо разом з Акостою та Фернандо, відбиваючи прямі стріли, один поперед одного переконують старого, що після такої подорожі треба гаразд відпочити, потім вони виходять один за одним, і лишаються вже тільки Альфредо та тітка Сулема; дім занурений в тишу, Ліліана, що погодилася ковтнути заспокійливу таблетку, дозволила відвести себе до ліжка, Ліліана, що не заламалася ні разу, що заснула майже водномить, як той, хто виконав свій обов'язок до самого кінця. Вранці знову в їдальні галопування Почо, який тягає за собою черевики старого, перший телефонний дзвінок, завжди або Клотильда або Рамос, мама, яка скаржиться, що вже парко або спечно, яка домовляється про обід із тіткою Сулемою, о шостій Альфредо, подеколи Пінчо з сестрою або ж Акоста, щоб Почо міг побавитися з його малою, колеги з лабораторії, які, довідавшись про повернення Ліліани, кажуть, що слід удатися до праці, а не сидіти замкнувшись удома, як, на їхню думку, вона чинить; хай вона зробить це для них, бо ж і так хіміків завжди бракує, і Ліліана їм справді потрібна, нехай би приходила хоч на півдня, доки не матиме сили на більше; вперше відвіз її Альфредо, Ліліана не могла сама вести машину, але потім уже не хотіла завдавати комусь зайвого клопоту і, витягши авто з гаража, інколи виїжджала після обіду із Почо, забирала його до зоопарку або ж до кіно; в лабораторії були їй вдячні, що допомогла їм з новими вакцинами, на узбережжі вибухнула епідемія, засиджувалися на роботі допізна, тож і її щоразу затягувала праця; гонитва всього персоналу за прудким часом, що тікав від них; двадцять коробок вакцини для Розаріо, як це зробили, вдалося-таки нам, Почо у школі; і знов-таки Альфредо з його претензіями до того, що нині зовсім інакше викладають математику для цих дітей, він мене запитує таке, що я затинаюсь і мушу думати; і ці старі в доміно, в наші часи все було інакше, Альфредо, нас навчали каліграфії, подивіться лишень, які букви у цього малюка, і куди тільки воно все йде. Винагорода мовчазного споглядання Ліліани, вгрузлої у канапу, короткий погляд з-понад газети і її усмішка,

порозуміння з ним без слів, старі таки мали рацію, її бозна-колишня, майже дівчача усмішка. Але вперше це справжня усмішка, з глибини душі, як тоді, коли вони ходили з Почо до цирку, бо він виправив свої шкільні оцінки, і вони взяли його на морозиво та на прогулянку до порту. Повернуло вже на більший холод, і Альфредо приходив щоразу рідше, бо мав силу праці у своєму синдикаті й чимало їздив по провінціях; інколи навідувався Акоста з дочкою, а в неділю Пінчо або Фернандо, частіше, рідше — це не мало вже значення, бо всі були завантажені роботою, а дні ставали чимдалі коротші; Ліліана поверталася з лабораторії пізно і допомагала з уроками Почо, що плутався у дробах та річищі Амазонки; а тоді являвся Альфредо, подаруночки для старих, цей спокій, про який ніколи не мовилось, коли можна було разом з ним уместитися біля вогню і півголосом обговорити загальні проблеми, стан здоров'я мами; Альфредо тримав Ліліану за руку, ти занадто змучуєшся, не надто добре виглядаєш; усмішка заперечення, але сповнена вдячності; якогось дня виберемось за місто, бо ж ця холоднеча не може тривати вічно; незважаючи на те що Ліліана поволі вивільняє руку, шукаючи на столику сигарети, і що слова ніби позбавлені сенсу, очі зустрічаються вже ніби якось інакше, а тоді настає хвилина, коли Альфредо знову торкається її руки, голови хиляться одна до одної, довга тиша, поцілунок у щоку.

Про що тут говорити, так сталося, і говорити тут нема про що. Нахилиючись уперед, щоб запалити сигарету, що тремтить у неї в пальцях, Ліліана просто чекатиме, не кажучи ні слова, може, знаючи, що немає для цього слів, потім із зусиллям проковтне дим, який за мить видихне зі стогоном і розплачеться, душачись риданнями, плачем, затаєним здавна, не відсуваючи обличчя від його обличчя, тільки схлипуючи мовчки, тепер уже тільки для нього, виплакуючи все те, що він зрозуміє. Навіщо нашіптувати щось і так очевидне, плач Ліліанин — це термін, це межа, за якою починається нове життя. Якби тільки її втішили, якби повернути їй спокій було так само просто, як описати в оцьому зшитку словами заморожені секунди, маленькі скалки часу, щоб скоротати нескінченні години цього вечора, якби було так, але ж ось надходить ніч, а з нею водночас і Рамос, що уважно переглядає свіжі аналізи, що шукає мого пульсу, раптом змінившись на обличчі, вже

нездатний щось удавати, що зриває з мене простирадла, аби оглянути мене голого, дотикається мого боку, віддаючи якийсь незрозумілий наказ санітарці; а далі — повільне недовірливе розпізнавання, в якому я теж присутній, але дивлюсь на себе ніби звідкись ізбоку, майже розважаючись, знаючи, що такого не може бути, що Рамос помиляється і що це неправда, що правда лише ота, отой термін, який він мені визначив; а далі сміх Рамосів, те, як він мене торкається, і обмацує, ніби й сам неспроможний у це повірити, його абсурдна надія, овва, старий, ніхто на світі мені зроду не повірить, і я, хто врешті змушує себе усвідомити, що, може, таки справді воно так, бо хто ж іще, окрім нього, може щось знати; я, хто дивиться на Рамоса, коли той випростується і починає сміятися, і віддає накази голосом, якого я ще в нього ніколи не чув; і в цій напівтемряві, у цьому напівсні я поволі переконуюсь, що, може, воно таки й насправду так, і мені зрештою доводиться-таки попросити його, тільки-но вийде санітарка, щоб він трохи зачекав, щоб зачекав бодай доти, доки почнеться день, і вже аж тоді сказав про все Ліліані, аж тоді вирвав її з того сну, в якому вперше вона вже не самотня, із тих рук, що обіймають її, коли вона спить.

[1] Мансанілья — ґатунок білого вина.